

korában végkép kiveszett: »Quartus publici Cantus liber est Funerale. Cujus antiquissimum exemplar nullum vidi, quamvis Typis Heltanis diversis temporibus ter descriptum extiterit, si non frequentius. Georgii abruigi editiones duae habentur, quae vetustioris mentionem faciunt.«¹

Szabó Károly hallgat, Várfalvi Nagy János csak egy homályos sejtelemszerű észrevétellel emlékszik meg e legrégebb unitárius halotti énekeskönyvről.²

A SZÉKELY-UDVARHELYI EV. REF. GIMNÁZIUM KÖNYVTÁRA.

DR. GYALUI FARKASTÓL.

A vallás- és közoktatásügyi minisztérium megbecsülhetetlen szolgálatot tett a hazai közművelődés története megírásának, tehát a magyar kulturának is, mikor elrendelte, hogy a középiskolák és más tanintézetek évi értesítőikben a történetükre vonatkozó adatokat összegyűjtve s feldolgozva közöljék. E rendelet kibocsátása előtt közvetlen voltam bátor fölszólalni, még pedig hogy minél nagyobb körben olvassák el, a *Budapesti Hírlap*-ban, arra nézve, hogy az értesítőikben az iskolai könyvtárak katalógusát kezdjék közölni. Megvallom, a rendelet által szándékom s annak célzata épen nem zavartatott meg és valóban, belátom, hogy fontosabb is *mielőbb* az iskolák történetére vonatkozó adatokat összegyűjteni és kiadni. Bibliografiai szempontból is teljesen kárpótolva leszünk a késedelemért (mert hiszen, ha az iskola története egyszer napvilágot látott, semmi sem áll útjába annak, hogy azután rögtön a könyvtárak lajstromát kezdjék meg közölni). E kárpótlás pedig nem más, mint az iskolák történetével kapcsolatos *története a tanintézetek könyvtárának*. Bőséges és fényes kárpótlás, mert míg a katalógus közlésével legelőbb esetben az illető iskolának avagy ama városnak van haszna, ez adatokból maga a magyar bibliografiai tudomány nyer igen-igen becses és szükséges anyagot.

Példa erre, és pedig igen örövendetes, a *székelyudvarhelyi*

¹ Hist. Eccl. I. k. 653. l.

² Ker. Magvető. VI. évf. 125. l.

evang. református gimnázium története, melyet ez intézet 1894 — 95-iki értesítőjében adott ki *Gönczi* Lajos igazgató tanár.

Derék munkát végzett az intézet érdemes igazgatója, amikor az 1670-ben alapított fényes tanintézet részletes történetét megírta, adatokkal bőven felszerelve.

Minket ezúttal, természetesen, az intézet könyvtárára vonatkozó adatok és ezek közül is a régibb korból valók érdekelnek, nem hagyván el az újabb időkre vonatkozó részeket sem. Abban a helyzetben vagyunk, hála érte *Gönczi* Lajosnak, hogy egy magyar könyvtár 255 éves történetének vázlatát adhatjuk, átvéve a kész adatokat az említett műből és közölve az iskolai törvényekből a könyvtárra vonatkozó fölöttébb érdekes szabályzatot, melynek különös érdekességet tulajdonítunk.

Az iskola könyvtárát maga az iskola alapvetője alapította, a ki nem más mint gr. *Bethlen* János, Apafi híres kancellárja, a *Rerum Transylvanicarum libri quatuor* szerzője. Alapító levele, melylyel ezer aranyat adományozott »az udvarhelyi orthodox scholá«-nak, 1670 márczius 15-ikén kelt. Ez alkalommal 26 db könyvet is ajándékozott az iskolának, mely könyvadományt Apafi fejedelem 18 drb könyvvel gyarapította. Ez a 44 darab könyv volt alapja az iskolai könyvtárnak, mely ma az értesítőben közölt kimutatás szerint 10,273 műből, 16,314 kötetből áll.

Alapítása után pár évvel már szépen szaporodott — az akkori viszonyokhoz képest — a bibliothéka. *Tolnai* István például 1680 körül 69 db könyvet adományozott. Továbbá *Jenei* Sámuelnek 1719-ben tett adományából (57 db), többeknek részint pénzrészint könyvadományából 1720 június 5-én *Szigethi* György 1800 (az értesítőben bizonyára sajtóhiba a 180 szám) darabot irt össze.

A könyvtárra kellő gondot fordítottak és felügyeletére az intézet megalakulásától kezdve külön könyvtárnokot tartottak. Az intézet törvényei, melyeket *Rozgoni* János, az intézetnek 1680 — 1685-ig rektora, *másoltatott* le egy régibb, az intézet alapításakor írott csonka példányból, *külön könyvtári szabályzatot* is foglalnak magukban, a mi eléggé bizonyítja, hogy milyen súlyt fektettek a bibliothékára. A könyvtárnoknak külön esküt is kellett letennie.

Lássuk a könyvtári szabályzatot, mely egyúttal a könyvtárnok ennivalóit írja elő. Az iskolai törvények címe: *Leges scholae orth. Udvarhelyianae denuo descriptae anno 1682. die ultimo*

Octobris, rectore ac moderatore supremo ejusdem scholae Johanne Rozgoni. A könyvtár és illetve könyvtárnok szabályzata az eredeti latinban a következő :

Officia bibliothecarii.

I. Libros gymnasii non nisi post remonstrationem praedecessoris, et fidelem librorum in ordinem collocationem sub suum praesidium acceptet.

II. Civibus gymnasii nomine eorum in chartam coniecto ordine exhibeat libros, notato quoque die, quo exhibuerit.

III. Vacatione instante libri dispersi rursus colligentur, inque locum quique suum collocentur.

IV. Nisi publicam provocationem et gravem poenam subire velit, prorsus nulli extra coetum¹ usurpandum ullum exhibeat librum, nisi iusta de causa cum venia clar. professoris dispensabili pastoribus orthodoxis, a quibus literae recognitionales exigantur et de certo tempore restitutionis penes *parolam (ut vocant) thecario fiat obligatio.*

V. Theca semper clausa asservetur, tantum discendi vel librorum procurandorum causa thecarius apertam servet, extra hunc casum sive sit praesens in camera sive absens, ab officialibus de theca claudenda admoneatur, bis terve admonitus, neque tamen morem gerens provocabitur.

VI. Id ut commodius fiat, thecarius ibi lectum non habeat, et non nisi ea bona, quibus rarius opus est, ibi asserventur. Curet etiam bibliothecarius, ne libri quivis cuivis exhibeantur, verum prouti capacitas cuiusque et studii, quod pro eo tempore tractat, ratio exegerit.² Qui damnum libris infert, restituat.

VII. Cum bibliothecarius officium deponere volens de libris rationem reddat, exactores rationis prius eum non dimittant, quam defectum, si foret, suppleat. Commendatorium quoque non nisi post satisfactionem obtinebit.

Igazán meglepően figyelmes és helyes ez a szabályrendelet, melynek legtöbb pontja ma is szükséges minden nagyobb könyvtárban. Igen érdekes patriárkális kívánság, hogy a lelkészeknek *kézadással* kelle magukat arra kötelezniök, hogy bizonyos időben visszaadják a könyveket. Pedagógiai szempontból is, de bibliografiai szempontból is magasfoku czéltudatosságra mutat az az intézkedés, mely megkívánja a könyvtárnoktól, hogy ne mindenkinek adjon ki akármilyen könyvet, hanem a szerint, amint kinek-kinek tehetsége, vagy a tanulmánya hozza magával, melylyel foglalkozik.

¹ Coetus alatt az ifjuság és a tanárok is értendők.

² Ez a pont csak a 2-ik szövegben van meg s ott is későbbi betoldásnak látszik.

Nehéz feladat a könyvtárnok számára, de nagy fontosságu és eredményében kiváló horderejü.

Az iskolai törvények végén az egyes officialisok esküje is közölve van. A bibliothecarius esküje a következő volt :

Formula iuramenti bibliothecarii.

Ego N. N. legitimo civium gymnasii huius Udvarhelyensis suffragio ad officium bibliothecarii publici electus, sancte promitto me in eo officio ita secundum leges bibliothecario praescriptas versaturum, ut ad detrimentum bibliothecae ac gymnasii nihil, ad emolumentum contra eius plurimum contulisse suo tempore videar. Ita me Deus etc. adiuvet.

A könyvtár további történetéből az érdekel minket, hogy 1797-ben Zilahi Sebes János nagy gondnal és kitartással állittat össze egy katalogust, mely kiválóan értékes először a bevezetéséért, melyben a könyvtár történetét írja le, másod sorban pedig a csoportosításért, a mennyiben a könyveket az adományozók szerint csoportosítja s külön írja össze a pénzért vásárolt könyveket is. E katalogusban, melynek bevezetésében ugy látszik Szigeti Gy. Mihálynak is része volt, 18 csoportban 3826 db könyv van feljegyezve. 1803-ban Szigeti Mihály is készített egy katalogust, melyben e munkákat szakok szerint csoportosította. Végre 1823-ban Karácsoni Sámuel felvigyázása alatt Dávid Mihály és Kovács Ferencz juratusok irtak egy katalogust s rendezték a könyvtárt azért »mert a bibliothékába levő könyvek, a mint szokták mondani, tóvel-hegygyel voltanak összehányva, egy nagy könyv egy kicsi mellett, mely állása a thecát elrútította«. »Ebbe vagynak a szaporodások is felirva, tehát e szerint tartozik a bibliothecarius számolni, míg ezt idővel ujjabb protocollum fel nem váltja«. Csakugyan ebbe a katalogusba jegyezték be időnként a szaporodásokat az egyes évek megkülönböztetése nélkül 1871-ig bezárólag. 1872-ben Szakács Mózes egy új szaporodási jegyzőkönyvet nyitott. Ebbe a jegyzőkönyvbe azóta rendszeren és pontosan jegyeztetik be az évenként való gyarapodás. Hasonló gyarapodási jegyzőkönyvet nyitott Szakács Mózes a Kis József-féle könyvtár számára is, melynek katalogusa 1846-ban Nagy Lajos könyvtárnoksága alatt készült. Végül a legérdekesebb és legdicséretesebb a jelenkorból: a collegium előljárósága, minthogy rendes katalogus nem volt és a könyvek immár összezavartattak, 1889 tavaszán megbizta Kovács Dániel tanárt, hogy a könyvtár rendezését végezze

el. Kovács néhai Szabó Károlyhoz fordult és az ő utasításai nyomán 1890 június 31-éig tartó munkával katalogizálta és rendezte a könyvtárt, melynek jelenleg is könyvtárnoka.

A székely-udvarhelyi, most már államilag segélyezett ev. ref. főgimnázium könyvtára 1895 július 5-én a következő könyvek fölött rendelkezett.

I. Theologia	2013	mű	2387	kötetben
II. Philosophia, paedagogia	589	»	682	»
III. Philologia	1363	»	1779	»
IV. Történelem, jogtudomány	1794	»	2889	»
V. Mennyiség- és természettan	838	»	1070	»
VI. Folyóiratok, lexikonok és gyűjtemények	654	»	3936	»
VII. Akadémiai értekezések	954	»	952	»
VIII. Promotionalis dissertációk	887	»	912	»
IX. Szépirodalmi s vegyesek osztálya	1020	»	1513	»
X. Kéziratok	161	»	194	»

Összesen: 10,273 mű 16,314 kötetben.

Ez a története és állapota e könyvtárnak, mely, mint örömmel látjuk, rendezve van és melyet jó kezek gondoznak. Óhajtjuk, hogy legközelebbi értesítőjében a könyvtár szakezimjegyzeit is láthassuk.